



# Helmonds



## HEEM

Kwartaalblad  
Heemkondekring  
Helmond-Peelland

winter 2017  
€ 2,95

35



*Laat ze maar zuipen  
tot ze barsten  
Ijsbaan Binderen  
Dierdonk 650 jaar  
Het Eindhovens Kanaal*



# inhoud

Van de redactie .....	3
Van het bestuur .....	4
Agenda .....	5
Korte berichten .....	6
Laat ze maar zuipen tot ze barsten... 14	
Ijsbaan Binderen .....	17
Dierdonk 650 jaar .....	22
Het Eindhovens Kanaal .....	26
Begunstigers .....	31



## Van de redactie

Als de drankbestrijder pater Ildefonsus honderd jaar eerder geleefd zou hebben, had hij zijn handen vol gehad. In 1793 brak er in Helmond een zuipfestijn uit dat zijn weerga niet kende en waarbij Carel Wesselman verkondigde: 'Laat ze maar zuipen, tot ze barsten'. Het gebeurde in de Frans Bataafse tijd (1795-1813). Onder druk werd een vrijheidsboom geplant, maar dat leidde tot verzet onder de bevolking. Ter geruststelling werd de toezegging gedaan, dat er zoveel bier mocht worden gedronken als men wilde. Alle principes werden opzijgezet. Het volk dronk niet, het zoop. Niemand kon later vertellen hoeveel vaten bier er verteerd waren.

'Zopie' mag niet met zuipen verward worden, ook al betreft het een mix van bockbier en rum. Met zopie wordt warme chocolademelk, snert en glühwein bedoeld. De producten zijn nauw verbonden met de Binderse ijsbaan en de familie Kuijpers. In de winter van 1894 lieten zij een weiland in het gebied *De Robbert* onder water lopen. Bij vorst ontstond een laag ijs die niet als schaatsbaan maar als koelmiddel voor de horeca en slagerijen diende. Toen er koelinginstallaties op de markt kwamen, was het gedaan met de snabbel, maar toen ontstond het idee om schaatsers op het ijs toe te laten. Sindsdien is de ijsbaan een begrip in Helmond en omgeving.

Een begrip is ook Dierdonk dat in oktober jl. het 650-jarige bestaan bereikte. Dit feit is gebaseerd op een brief van Sinte Remeijsdach (1 oktober) 1366. Hierin verklaren Jan Orssen en

Henric Batenssoen voor schepenen, dat voor hen is verschenen ridder Jan van Hoysscot, die een jaarlijkse cijns uit het goed *Ter Diersdonk* overdraagt aan zijn beide dochters. Zij verkochten het aan Jan van Amstel, een voorouder van de door Joost van den Vondel bekend geworden Gijsbrecht van Aemstel. Op grond hiervan kan gesteld worden dat Dierdonk 650 jaar oud is.

Brandpreventie is van alle tijden, maar er is niet altijd een accurate brandweer geweest. Tot in de zeventiende eeuw waren de huizen van hout en dus brandgevaarlijk. Iedere woning was voorzien van summier blusmateriaal, maar de aanvoer van water was het grootste probleem. Kanaalwater, met name uit het Eindhovens Kanaal zou toen zeer welkom zijn geweest, maar die vaart ontstond pas in 1843. Sinds enkele decennia wordt de waterweg niet meer als zodanig gebruikt. Hij heeft enkel nog een ecologisch oogmerk. De oevers zijn begroeid met rietpluimen en in het water vegeteren unieke plantensoorten. Wij wensen u veel leesplezier.

*Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 april 2017. Kopij kunt u tot 1 februari inzenden aan: redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.*



Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmont. Gesticht op 24 mei 1948.

## COLOFON

### Bestuur

voorzitter  
C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond  
T: 0492 - 537094  
E: c.verhofstadt@heemkundekringhelmont.nl

### secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond  
T: 0492 - 534857  
E: w.lieshout@heemkundekringhelmont.nl

### penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond  
T: 0492 - 520945  
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

### bestuurslid

G. van Liempt, van Weerden Poelmanstraat 14, 5703 CS Helmond,  
T: 0492 - 554233  
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

### bestuurslid

Th. van Stokkum, Paukenstraat 14, 5702 JP Helmond.  
T: 0492-533944  
E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

### Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-  
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004  
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.  
Heemkundekring Helmont

### Inlichtingen

algemeen:  
E: info@heemkundekringhelmont.nl  
Het Baken:  
E: baken@heemkundekringhelmont.nl

### Public relations

G. van Liempt, T: 0492 - 554233  
E: pr@heemkundekringhelmont.nl

### Website

www.heemkundekringhelmont.nl

### Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,  
Marinus van den Elsen  
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

### Vormgeving/layout:

Marinus van den Elsen  
Druk: Drukkerij Van Stiphout

### Foto's gemaakt door/met dank aan:

RHCe, Jozef van den Broek, T. van Mierlo, Fotopersbureau Van de Meulenhof, G.P. van Berlo, Monumenten werkgroep Helmond, Theo de Groof (Heemkundekring Myerle), Chris Peel, Hans Vogels, Marinus van den Elsen, internet.

### Omslag voorzijde:

Het Eindhovens Kanaal in wintertooi.  
(foto Wim Janssen)  
Omslag achterzijde: Beeld van Heilige Maria Goretti in de 1e Haagstraat waar het hospice-loggerhuis Valkenhaeghe is gevestigd. Het is gemaakt door Albert Verschuuren.  
(foto Marinus van den Elsen)

## Van het bestuur

Ons bereikte het droevige bericht dat Sjaak de Waal op 21 september is overleden. Sjaak heeft veel voor onze heemkring betekend. Hij was een welkome bezoeker van onze heemkamer en altijd een informatiebron. Uit hoofde van zijn werkzame leven als archivaris, was hij een bedreven onderzoeker die zijn kennis uitstekend kon verwoorden. In *Helmonds Heem, Het Leven in Helmond* en allerlei andere geschriften, vinden we de resultaten daarvan terug. Zijn project *Stolpersteine* heeft hij niet kunnen afmaken, wij achten ons ter zijner nagedachtenis verplicht om die een plaats te geven in het Helmondse straatbeeld. Op 27 september hebben we afscheid genomen. We zullen hem missen.

In het voortgezet onderwijs worden leerlingen verplicht een stage te doorlopen. Daarom bieden wij scholieren de gelegenheid om bij ons een praktische

## Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stads-hobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur en van 14.00 tot 16.00 uur is de genealogiekamer geopend. Hier willen wij u behulpzaam zijn bij het uitzoeken van uw stamboom.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de kamer openbaar voor het verwerven van informatie en

beroepsvoorbereiding te volgen. Belangstelling voor historie is een absolute voorwaarde, wij zorgen voor de inhoud.

De timmerman van Het Baken, Cor van Schijndel, heeft een aantal tijdschriftcassettes op A5-formaat gemaakt. Deze zijn ideaal om uw heembladen op te bergen. De cassettes zijn op de heemkamer voor slechts € 1.00 verkrijgbaar. Herman Segers gaat de input verzorgen voor de Brabant Cloud. Al onze foto's, documentatie en informatie kunnen we er in opslaan.

Het bestuur dankt ieder die in het afgelopen jaar heeft bijgedragen aan het goed functioneren van onze heemkring. Waardering aan allen voor de inbreng, belangstelling en de presentie bij lezingen en excursies. We blijven zo een actieve en levendige kring van thans 68 jaar.

Wij wensen u fijne feestdagen en een voorspoedig 2017.

kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

### Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken.

*Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundering Helmond een warm hart toedragen.*

## Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

### Dinsdag 24 januari

Lezing door de heer Ruud Wildekamp: **'De bevrijding van oostelijk Noord-Brabant'**.

De spreker neemt u mee naar de septemberdagen van 1944. De bevrijding was aanstaande, maar welke prijs zou betaald moeten worden voor het moment waar zo lang naar werd uitgezien? Het begon op 17 september met de luchtlandingen bij Son, Veghel en Grave en het oprukken van het Britse leger naar Nijmegen en Arnhem, operatie Market Garden dus. Tijdens de acties werden grote delen van Oost-Brabant bevrijd, maar de Duitsers verzamelden zich opnieuw bij Overloon, waar soms harder werd gestreden dan bij Normandië. Toen het Duitse leger uit Overloon en omgeving was verdreven, kon Venray worden bevrijd. De Duitsers voerden bij Meijel een tegenaanval uit in de richting van Asten en Deurne. Ook Helmond werd bedreigd. Met de hulp van het Schotse leger konden de Amerikanen oostelijk Noord-Brabant bevrijden en werden de Duitsers teruggedrongen tot achter de Maas.

*Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Aanvang acht uur. Bijdrage voor niet-leden € 2,-, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.*

### Dinsdag 21 februari

**Jaarvergadering.**

Na afloop volgt een lezing door de heer Jan van Bussel over boerderijen in Helmond, in het bijzonder over **'De Boerderij'** in de Eeuwsels.

*Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Aanvang acht uur.*

### Dinsdag 21 maart

Excursie naar: **'Museum voor Religieuze Kunst'**.

Het Museum voor Religieuze Kunst in Uden, is gevestigd in een vleugel van een bewoond klooster. Het presenteert een van de mooiste collecties religieuze kunst van ons land en heeft een bijzondere kruidentuin. De kleine staf en grote schare vrijwilligers zorgen voor een gastvrije, informele sfeer die past bij de aard en ligging van het museum.

*Vertrek 13:00 uur vanaf de parkeerplaats Rembrandtlaan (Con Brio) of rechtstreeks. Aanvang 14:00 uur.*

*Inschrijving t/m 10 maart bij Gerry van Liempt: telefonisch 0492-554233 of via e-mail g.liempt@heemkundekringhelmont.nl Bijdrage € 3,- per persoon. Museumjaarkaart aanbevolen.*

*Het museum kunt u vinden aan de Veghelsedijk 25, 5401 PB Uden (Tel: 0413-263431)*

RECENSIE

## Museum de Kantfabriek

Dinsdag 18 oktober zijn achtentwintig leden van onze vereniging op bezoek geweest bij Museum de Kantfabriek in Horst. Een heel leerzaam bezoek. Het museum is een schitterend voorbeeld van burgers die het industriële erfgoed in hun omgeving een warm hart toedragen. De voormalige Zuid-Nederlandse Kantfabriek werd na de sluiting in 2006 in samenwerking met die burgers aangekocht door BOEi. BOEi is een maatschappelijke onderneming zonder winstoogmerk, met een passie voor het restaureren van cultureel, industrieel, agrarisch en religieus erfgoed. Door deze samenwerking tussen burgers en BOEi konden de restauratie en herbestemming van de fabriek tot een museum in gang worden gezet.

Het museum geeft de bezoeker een helder beeld van de geschiedenis van de textielindustrie in Horst en omgeving. Men wordt meegenomen naar de vorige eeuw. De authentieke gebouwen, de machines uit die tijd en de vaste collectie van originele museumobjecten zijn boeiend om te zien. Ons gezelschap werd in twee groepen verdeeld en een deskundige begeleider en begeleidster voerden ieder een groep van veertien mensen langs heden en verleden zodat we op een speelse manier het museum konden beleven en de sfeer proeven van de jaren dertig. Nog dagelijks draaien de oude machines die tot 2006 gebruikt werden bij de fabricage van katoenen kloskant en het zo genoemde nylon raschelkant. Wij konden zien hoe die machines kant maken uit duizenden ragfijne draadjes.

De regio rond Horst kent een lange traditie van textielindustrie die tegenwoordig bijna helemaal verdwenen is. De oude kantfabriek vormt een duidelijke herinnering aan die traditie en met de omvorming tot Museum de Kantfabriek wordt dan ook een

belangrijke bijdrage geleverd tot het behoud van dit cultuurhistorische erfgoed. Daarnaast heeft dit museum de grootste uitleenbibliotheek van Nederland op het gebied van textiel- en handwerkboeken en tijdschriften. De bezoeker kan dit alles ter plaatse inkijken en indien gewenst voor een periode van vier weken lenen.

Het museum beschikt ook nog over een groot fotoarchief en een afdeling genealogie en streekgeschiedenis waar onderzoek kan worden gedaan naar stamboomgegevens uit het land van Kessel en het hertogdom van Gelre. Uniek is de opgebouwde verzameling van meer dan zestigduizend bid- en gedachtenisprentjes, maar die zijn alleen op afspraak in te zien. Tenslotte is er ook nog een museumwinkel waar kant gekocht kan worden dat gefabriceerd is op de eigen machines van het museum en daarnaast zijn er ook nog andere textielproducten, accessoires, stoffen en boeken te vinden over textielkunst en handwerktechnieken. Het bezoek aan dit museum was beslist de moeite waard.

RECENSIE

## Helmondse kunstenaars van toen

Op 22 november vond er in de bovenzaal van 'Het Bakken' een lezing plaats over beeldende kunstenaars uit het verleden die in Helmond geboren zijn of er enige tijd hebben gewoond. Het was voor de eerste keer dat de heemkundekring hier in deze bovenzaal een lezing heeft gehouden. De zaal voldeed heel goed. Zelfs boven verwachting. Er konden voldoende mensen in en het was er zeker zo gezellig als in de, soms veel te grote, zalen waarvan voorheen gebruik werd gemaakt.

In de lezing werden een tiental beeldend kunstenaars behandeld. Helmond heeft er natuurlijk veel meer gekend, maar gezien de beperkte tijd van een lezing moest er een keuze worden gemaakt die bestond uit een selectie van enkele van de meest bekende beeldende kunstenaars. Uiteraard werd begonnen met Lucas Gassel, een in Helmond geboren kunstschilder uit de zestiende eeuw waar onze stad terecht trots op mag zijn. Er wordt op het ogenblik dan ook een boek over hem geschreven waarvan het lezen, vooral voor Helmonders, waarschijnlijk de moeite waard zal zijn. Na hem komt er een hele tijd niets. Pas in de negentiende eeuw hadden we een beeldhouwer, waaraan eveneens aan de hand van de nodige plaatjes aandacht

moest worden geschonken. Het was de in Helmond geboren beeldhouwer Frans Donkers die ook stadsarchitect was en hoofd van de gemeentelijke tekenschool. Van zijn hand zijn hier nog twee leeuwen te zien boven de ingang van het kasteel. August Sassen, was een uiterst kleurrijke figuur, hij was ook een tekenaar wiens tekeningen met grote precisie Helmond en omgeving tonen in de tweede helft van de negentiende eeuw.

En wie kent niet Marinus Dillen uit Mierlo-Hout. Maar bijna niemand weet iets over het zeldzame grafmonument dat hij maakte voor Pieter van Vlissingen en dat hier in Helmond te zien is op de Hervormde Begraafplaats aan de Molenstraat. Natuurlijk werd ook aandacht geschonken aan Sjef van Schaijk, de meest miskende kunstenaar in Nederland en aan de slagerszoon Gerard Princée, bekend van zijn fresco's, zijn gouaches en penseeltekeningen. Tenslotte werd aan de hand van de PowerPoint presentatie verteld over de stille en teruggetrokken Jan van Eijk, over de schilder van het voormalige speelhuis Har Sanders, de beeldhouwer Wim Lemmen en de kunstschilder Jo Manders die op een gruwelijke wijze zijn einde vond.



Werk van Sjef van Schaijk.



## Boekbespreking

Wim Daniëls:

### De taal achterna

Wim Daniëls groeide op met glansrijke woorden uit het Brabantse dialect zoals: onjeklonje, erts-kalle, murmure en muzzike. Gedreven door een onweerstaanbare belangstelling voor het dialect, raakte hij verknocht aan de taal. In het boek *De taal achterna* neemt hij je mee op zijn jarenlange trektocht langs woorden en zinnen, zowel in binnen- als buitenland, waarbij hij zelfs nog een plaatsgenoot uit de zestiende eeuw op het spoor komt die verdacht veel op hem lijkt. De taal achterna is een verslag van iemand die taalplezier combineert met de wens er alles van te weten en met de behoefte ook anderen enthousiast te maken voor de wondere wereld van de taal.

Daniëls is als beoefenaar van de taalwetenschap een vaste gast in radio- en televisieprogramma's. Hij schreef talloze taalboeken en was jarenlang als columnist verbonden aan het programma *Spijkers met Koppen*. Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel. ISBN 9-789400-402492, prijs € 14,90

Henk Roosenboom:

### Ontvoerd of gevlucht?

Op 4 november 1700 liep de achttienjarige Sophia Alberts, de dochter van een protestantse notaris in Helmond, na een dramatische ruzie weg van huis. Ze vluchtte de grens van de Republiek over naar Venray en bekeerde zich tot het



katholicisme. Omdat haar ouders en de autoriteiten haar vlucht beschouwden als een ontvoering door de 'roomsen', volgden harde maatregelen om de katholieken te dwingen het meisje terug te brengen. Ondanks alle druk die op haar werd uitgeoefend, weigerde Sophia naar haar ouderlijk huis terug te keren. Ze vluchtte naar de Zuidelijke Nederlanden, waar ze evenmin veilig was. Deze geschiedenis van Sophia Alberts is niet alleen een verbijsterend verhaal, maar laat ook zien hoe hoog de religieuze spanningen in het begin van de achttiende eeuw konden oplopen. Daarnaast biedt het inzicht in de verhouding tussen ouders en kinderen in een eeuw waarin van kinderen absolute gehoorzaamheid werd geëist.

Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel. ISBN 9-78908-7046286, prijs € 25,-

## Leven van 'publiccque aalmoesen'

In de achttiende eeuw nam de werkloosheid in Brabant toe als gevolg van te hoge voedselprijzen, zware belastingen en de veepest. Er waren twee categorieën armen: zij die door de economische teruggang tot armoede waren gekomen en beroepsarmen die als profiteurs werden beschouwd.

In Helmond had een meerderheid van de bevolking het nooit erg breed, maar er waren tijden dat er sprake was van buitengewone armoede. Het merendeel leefde van de industrie, in hoofdzaak van de weverijen. Werkloosheid kwam vaak als een gesel neer, met alle gevolgen van dien. Een tijd van malaise was er vooral aan het begin van de achttiende eeuw. Het aantal armen en behoeftigen steeg ontstellend. Volgens de *hoofdljsten* van het jaar 1709 bedroeg het aantal belastingplichtigen: 989 boven en 532 beneden de leeftijd van zestien jaar, samen 1521 personen. Daartegenover stonden 430 personen boven en 316 beneden de zestien jaar, die niets bijdroegen in de algemene lasten. Dit waren, zoals de burgemeesters die met de inning van de belastingen waren belast het noemden: '*Van publiccque aalmoesen levenden, waaraan zoo veel wordt uitgereickt als de gelegentheyd der armekasse lijden kan*'.

Uit de cijfers blijkt dat van de 2267 bewoners die Helmond indertijd telde er 746 armlastig waren. Een paar jaren later was het inwonertal gestegen tot 2363 en bedroeg het aantal begiftigden 795. Dieper dan de armbedeling kon men niet zinken. Steunregelingen, werkverschaffingen of andere maatregelen waardoor de meest ernstige gevolgen van de werkloosheid werden ondervangen, kende men toen niet. Voor de armen zat er niets anders

op dan te gaan bedelen. Dat gebeurde dan ook zoveel, vooral bij de boeren in de omliggende dorpen, dat er door de overheid maatregelen tegen genomen werden.

Uit de hoofdljsten blijkt ook dat de huishoudens klein waren, maar kinderloze gezinnen kwamen nauwelijks voor. Ook gezinnen van zes, zeven of acht en meer personen waren hoogst zeldzaam. Bij vergelijking van de gezinsgrootte en het aantal kinderen dat volgens de doopboeken in een bepaald gezin geboren werd, springt de enorme kindersterfte in het oog. Wellicht was dat niet alleen een gevolg van de heersende armoede, maar ook van ontbreken van een goede kinderverzorging. Het is wel frappant dat de kindersterfte in arme gezinnen niet groter maar zelfs kleiner was, dan in die van de beter gesitueerden.

# De graflegging van de laatste heer Van Cortenbach

De heer van Helmond, Edmund van Cortenbach, enige zoon uit het huwelijk van Alexander van Cortenbach met Anna Maria van Reuschenberg, overleed in Helmond op 22 oktober 1681. Hij was gehuwd met Cecile Isabella prinses van Gonzagua de Mantoue. Uit hun huwelijk werden meerdere kinderen geboren die allen jong stierven, met uitzondering van hun dochter Isabella Felicita.

De bijzetting in het familiegraf in de St. Lambertuskerk, had pas plaats op 31 januari 1682. Op 12 januari hadden burgemeester Colen, schepenen Van Ommeren en deken Becx zich naar het kasteel begeven, om namens de gehele bevolking een rouwbeklag te brengen. Ze condoleerden de weduwe en verzekerden haar dat niets *'wierdt gepretendeert dan vrientschap'* en dat eventuele geschillen in het vervolg niet meer in rechten, maar in *'billickheydt en rechtmatigheydt'* zouden worden beslist. De douairière hoorde het

attest aan en gaf de zekerheid dat *'zij alles soude doen wat eenichsins conde'*.

Edmund was de laatste mannelijke afstammeling van de familie, daarom moest traditioneel ook het familiewapen worden bijgezet. De weduwe belastte jonkheer Lambert Millingh van Gerwen met de uitvaartplechtigheid. Die moest met de eer, pracht en statie geschieden die hooggeplaatste personen toekwam. In de raadsvergadering was het protocol en de route van de rouwstoet bepaald.



*Na de dood van Edmond, de laatste mannelijke Cortenbach, hertrouwde zijn weduwe, de prinses van Gonzagua met graaf Antoine van Arberg en zijn dochter Isabelle van Cortenbach met Albert Joseph van Arberg, broer van haar stiefvader. Ter herinnering aan deze huwelijken, werd in het kasteel een kleurig paneel aangebracht. (Foto Jozef van den Broek, Collectie RHCE)*



*Anne Marie van Reuschenberg Vrouwe van Helmond (1588-1649), echtgenote van Alexander en moeder van Edmund van Cortenbach. (Collectie RHCE)*

met zijn zootje. Dan volgden de twaalf dekens der ambachten, de Heilige Geestmeesters en de kerk- en keurmeesters. Daarna het huishoudelijke personeel en de oude stadsraad, met onder meer de heer Winteroy drost van Asten, Hendrick van Luytelair medicine doctor, Guillaume van Boesdoncq apotheker en de chirurgijn Cornelis van Deurne. Als flambouwdragers volgden notaris mr. Kets, bakker Jan Leenders, smid Jan op Vee, mr. Willem de Glaesmaker, de timmerlieden Hendrik Jacobsen en Jan van

Voorop liepen drie flambouwdragers en enige oud-burgemeesters, gevolgd door dienaren met rouwmantels omhangen. Daarop volgde het blazoen, dat werd gedragen door burgemeester Willem Colen en oud-burgemeester Goyart Voet. Naast de doodskist liepen de twee burge-meesters en zes schepenen, vier personen aan iedere zijde. Hiertoe behoorden onder meer de advocaten mr. Van Stralen en mr. Bunnan, Paulus Voet en Willem van Ommeren. Gezamenlijk droegen zij de punten van het baarkleed. De koets was met meerdere paarden bespannen en werd geflankeerd door acht flambouwdragers.

Achter de koets liep schout Lambert Millingh van Gerwen, mr. Theodorus Roefs en stadssecretaris Geerloff Suyckers

Boextel, hoedenmaker Claes Claessen, kleermaker Andries Buting, kastelein Krabben van Herberg de Leeuw en de procureur Matheus van der Laeck. Na de kerkdienst werd het stoffelijke overschot, samen met het wapen van de overledene, in het familiegraf bijgezet.

Enkele maanden later had voor het Leenhof van Brabant, de ceremonie plaats van het leenverhef der Heerlijkheid Helmond, door vrouwe Cecile Isabella prinses van Gonzague. Zij werd *'verlijdt en beleent'* met de burcht en de Heerlijkheid. Een jaar later huwde zij met Antoine Udalicq, graaf van Arberg. Dochter Isabelle van Cortenbach trouwde met Albert Joseph van Arberg, een broer van haar stiefvader.



# Brandbestrijding in vroegere eeuwen

**Tot in de zeventiende eeuw waren de meeste huizen van hout gebouwd en de daken met riet of stro bedekt, daarom waren ze extreem brandgevaarlijk. Niet verwonderlijk dat het onheil bij een ferme brand vaak niet tot één perceel beperkt bleef, maar dat complete wijken een prooi van de vuurzee werden.**

Dat was ook het geval in april 1663, toen een helse brand uitbrak op het Binderseind, tussen de twee bruggetjes over de Ameide en de Loop. In weinige ogenblikken werden veertien huizen volledig in de as gelegd. De ramp vormde de aanleiding tot het ferme besluit, dat voortaan alle nieuwe huizen uitsluitend uit steen moesten bestaan en dat ze werden bedekt met een hard dak. Tevens werden preventieve maatregelen ter voorkoming van brand genomen. Daarbij werd iedere burger verplicht te assisteren bij bluswerkzaamheden.



De ter beschikking staande blusmiddelen werden bij de burgerij ondergebracht, die verplicht was deze bij brand naar de vuurhaard te brengen. De burgemeesters waren verantwoordelijk voor vernieuwing en aanvulling van het materiaal. In 1663 werd verordend dat jaarlijks zes brandemmers, drie brandtrappen en evenzeveel brandhaken moesten worden aangeschaft. Ieder woonhuis moest zijn voorzien van emmers, trappen en haken. Het betrachten van deze verordening werd vier keer per jaar gecontroleerd.

Gedurende een regenloze periode in de zomer van 1676 verbood het stadsbestuur, wegens ernstig brandgevaar, op straat te roken. Ieder die het kon bekostigen moest aan zijn voordeur een kuip met water, een trap en een vuurhaak plaatsen. In 1684 werd bij extreme droogte opnieuw een verbod tegen het roken afgekondigd. Steden en dorpen werden gelast een *'Brandkeure of Reglement'* samen te stellen. Aan deze resolutie werd door Helmond voldaan. Het brandreglement werd in 1760 en in 1786 vernieuwd en aangevuld.

*Het Kerkpaadje gezien vanaf De Wiel, in de richting van de Kerkstraat. Links het voormalige brandspuithuisje. Op de achtergrond de Nederlands Hervormde Kerk. (Foto T. van Mierlo, Collectie RHCE)*

De voornaamste bepaling was, dat de leiding bij brandbestrijding, toevertrouwd werd aan de drossaard, de burgemeesters, twee schepenen en twee dekens van het timmerambacht. De nachtomroeper werd bevolen bij brand, zowel 's avonds als 's nachts, onverwijld alarm te slaan, de koster de klok te laten luiden en de brandweerlieden te waarschuwen.

In 1786 werden deze brandvoorschriften meer in detail geregeld. Zodra de rotmeester<sup>1</sup> werd geïnformeerd over de uitbraak van een brand, was hij verplicht dadelijk tien mannen te rekruteren, die zich ten spoedigste naar het brandspuithuis moesten begeven teneinde de brandspuit en andere gereedschappen naar de brandplaats te transporteren en *'daarmede alle devoiren tot blussching en stuiving van de verdere voortgang van den brand aan te wenden'*. Om tot meer *'ijver en vigilantie'*<sup>2</sup> aan te sporen, werd door de overheid een zilveren ducaton<sup>3</sup> uitgelooft aan diegene die, met een trekpaard, als eerste de brandspuit bij de vuurzee bracht. De brandmeesters moesten zich meteen naar de plaats van het onheil begeven en daar alles doen om het bluswerk te bevorderen.

Om te zorgen dat alle manschappen aan het werk bleven, moest één brandmeester zich opstellen bij de grote spuit, één bij de kleine spuit en één bij de achter- of persomp. Bij onderbezetting van de manschappen, waren de brandmeesters gemachtigd om iedereen die stond toe te kijken, te gelasten mee aan te pakken. De gildenbroeders van St. Joris en de Colveniers moesten bij het uitbreken van brand onmiddellijk alarm slaan op de trom en voor afzetting van het gebied zorgen, om zodoende: *'het welwezen der goede ingezetenen mede te behartigen en om zo*

*veel mogelijk, de ongelukkige, zijn gevluchte of geborgen wordende goederen te helpen bewaren voor dieverijen en andere moedwilligheden'*.

Om te zorgen dat niemand enige onwettigheid kon voorwenden, werd besloten een aantal exemplaren van dit reglement te laten drukken en in de stad aan te plakken. Daarnaast werd het jaarlijks twee keer afgekondigd op plaatsen waar publicaties werden geproclameerd.

Destijds beschikte Helmond over twee brandspuiten. Tot de aankoop van de eerste was al besloten in 1729, maar werd pas 1737 geratificeerd. Het benodigde brandspuithuisje werd in 1738 gebouwd achter het waaghuisje in de Kerkstraat, dat aan de Zuidzijde van de parochiekerk stond. Pas in 1803 werd in Duitsland een nieuwe brandspuit gekocht, die per kar via Venlo en Deurne naar Helmond werd vervoerd. Aan Joseph de Veth werd 24 gulden en 12 stuivers aan vrachtkosten betaald.

## Bronnen en noten:

- Gebaseerd op een verhaal van Jac Heeren, De Zuid-Willemsvaart 7 mei 1932.
- Wikipedia de vrije encyclopedie.

1 Een rotmeester had binnen een heerlijkheid een aantal door de overheid gedelegeerde taken. Hij was belast met het toezicht op veiligheid en publieke zaken. Een rot is een wijk, buurtschap of gehucht. Tot begin van de negentiende eeuw was een rotmeester verantwoordelijk voor de uitvoering van de publieke werken van een bepaalde wijk. Een rot werd gevormd door volwassen mannen, een per huisgezin, maar hier waren afwijkingen op mogelijk. Bij een vacature van een rotmeester werd een 'bekwaam persoon uit de burgerij' gekozen.

2 Waakzaamheid

3 Een ducaton is een zilveren munt die gangbaar was van de zestiende tot en met de achttiende eeuw. Ze werden gemunt in meerdere Italiaanse staten en vonden hun weg naar andere delen van het Spaanse Rijk, inclusief de Nederlanden. De munt had een waarde van 63 stuivers, woog ongeveer 32,48 gram en had een zilvergehalte van 944/1000. Het is de zwaarste zilvermunt van de Nederlanden geweest.

# Laat ze maar zuipen tot ze barsten

door Hans Vogels

Een vrijheidsboom is een boom of houten paal die ooit symbool stond voor vrijheid en democratie. Het was in de Franse tijd een kenmerk van de vernieuwde maatschappij. In Helmond werd op 21 februari 1793 zo'n boom geplant. De toenmalige stadssecretaris Hendrik Tromp, richtte zich later per brief tot Carel Frederik Wesselman de heer van Helmond. Hij beschreef daarin wat er in die dagen was gebeurd en welke rol hij daarbij had gespeeld.

Op 1 februari 1793 verklaarde Frankrijk ons land de oorlog. Spoedig daarna drong het Franse leger, onder aanvoering van generaal Dumouriez, de Meierij binnen. Het ruitervolk, onder commando van luitenant Lespine, trok op 14 februari 1793 via Venray naar Deurne. De volgende dag werd de Helmondse magistraat met spoed bijeengeroepen. Tijdens de zitting vertelde drost Schoondermark, dat hij bevel had ontvangen om onvoorwaardelijk aan het Franse leger te leveren: '3000 bundels hooi van 20 pond elk en 3000 zakken haver van 12 pond elk'. De helft van de partij moest al binnen vierentwintig uur bezorgd worden. Om

eigen bestwil werd besloten alvast 8760 pond haver en 9600 kilo hooi te leveren.

De dekens Goort van Glabbeek en Arnold de Veth waren samen met secretaris Tromp bij de levering aanwezig. Ze trachtten een schikking te treffen over verdere zendingen. De bemiddelaars brachten nadien verslag uit van hun bevindingen. Daarbij deelde de schepen Walkart mee, dat een van de officieren van Lespine had gelast de resterende foerage nog diezelfde dag te bezorgen. Ook was hem bevolen om aanstonds een brief te zenden, waarin Lespine werd geïnviteerd de volgende dag naar Helmond te komen om een

vrijheidsboom te planten. Daartoe behoorde 'eene becuame peynboom' op de Markt aanwezig te zijn.

De regenten stuurden per omgaande een bericht met het verzoek rond 10 uur voor de ceremonie aanwezig te zijn. In de vroege morgen kwamen de Franse officieren Lepine en Sinclode in Helmond aan. Secretaris Tromp functioneerde als tolk. Toen de boom was geplant eisten de legerleiders dat Carel Wesselman om de vrijheidsboom zou dansen, als aanvaarding en erkenning van de Franse overheersing. Die was hiertoe echter niet te bewegen. Men wist de tweespalt in der minne te schikken. Luitenant Lespine kreeg het beste paard van de heer cadeau en reed daarmee een rondje om de boom, zijn gezelschap kreeg ter compensatie een horloge. Daarna haastte het gezelschap zich naar de woning van Tromp, waar enige notabelen zich hadden verzameld. Ten overstaan van de

patriottische advocaat Van Moorsel en de schepen Hilkhuysen, werd dokter Guljé verzocht om de bevolking toe te spreken en de toezegging te doen dat zij op het welzijn van de Franse Republiek en de heer van Helmond, op het stadhuis zoveel bier mochten drinken als zij maar wilden.

Guljé bedankte echter voor de eer en ook Van Moorsel was er niet toe te bewegen. Op dringend verzoek belastte Tromp zich met de taak, maar vóór zijn toespraak wilde hij weten hoeveel tonnen bier leeggemaakt mochten worden. Hij meende gehoord te hebben, dat er slechts één of twee tonnen beschikbaar waren. De toezegging was echter duidelijk: 'Zij moeten zoveel mogen zuipen als zij willen'. Wesselman voegde hieraan toe: 'Laat ze maar zuipen, tot ze barsten'. Daarop richtte Tromp zich tot de menigte: 'Burgers, gij wordt uit naam van den burger Wesselman verzocht op het welzijn van de Franse Republiek en op de gezondheid van Wesselman op het stadhuis bier ...?'





Verder kwam hij niet, zijn rede werd verhinderd door het schreeuwen, jowen en vloeken van de toehoorders. Hij onthield zich van verdere woorden. Samen met Wesselman en de officieren trok hij zich terug in zijn huis. Amper waren zij daar, toen kastelein Bruijnaarts van de herberg onder het stadhuis kwam aanlopen, roepende: *'De regenten willen wijn, wat moet ik daarmee doen'*. Luitenant Sinclode reageerde in apekool Hollands: *'Tous bier niet wijn tous égalité'* en door Wesselman werd toegevoegd: *'Laat ze maar zoveel drinken als ze willen'*. Alle principes van de bevolking werden in één keer opzijgezet. Het volk dronk niet, het zoop!

Op het kasteel drong de omvang van de zuippartij door. Tot twee keer kreeg Tromp opdracht: *'het drinken aan het volk op te zeggen'*. Maar de secretaris bekende ronduit dat hij dat niet durfde. Hij zou het bier liever zelf betaald hebben dan: *'Op dien tijd onder zo een ijselijke schaar van dronken volk te gaan om zulks op te zeggen'*. De herbergier, die meende een onbepaalde vergunning tot schenken te hebben, voorzag een goudmijn.

's Avonds trachtte Tromp tevergeefs met kastelein Bruijnaarts in gesprek te komen. Hij ontbood deurwaarder Kuffers en vroeg hem hoe het zuipen verliep. Deze antwoordde dat het er *'zo toeging, dat hij er niet bij dorst te komen'*. Op uitdrukkelijk verzoek ging hij toch nog eens poolshoogte nemen, maar bij zijn terugkeer rapporteerde hij: *'dat de hospes reeds zo moede was, dat het aldoor zo een geweld was en dat alles zat begon te worden, dat de hospes geen meester meer in zijn eigen huis was en dat hij de secretaris liet vragen wat te doen'*. Tromp gaf hem de raad

iemand in zijn naam naar het kasteel te sturen om instructies te krijgen over *'hoe verder met het bier te doen'*. De deurwaarder ging met die boodschap naar het kasteel. Het was al laat op de avond. Wat er die avond verder gebeurd is, is onzeker. Mogelijk zijn er maar weinigen geweest, die dat duidelijk konden maken.

#### Bronnen:

- Het planten van de Vrijheidsboom, Jac Heeren.
- Publicatie Zuid-Willemsvaart, februari 1932.
- Wikipedia de vrije encyclopedie.



Halverwege de maand november gaat ieder jaar het bloed van de familie Kuijpers echt stromen. Zou er deze winter weer ijs komen en zou het blijven liggen zodat de ijsbaan open kan? Niet altijd maken de weersomstandigheden dat mogelijk. Om te weten hoe die ijsbaan is ontstaan moeten we terug naar de negentiende eeuw. Daarvoor moeten we terug tot jonkheer George Tammo Theodorus Adrianus van der Bruggen, de Heer van Croy, de toenmalige eigenaar van boerderij Binderen.

Die dacht dat er veel meststoffen in het kanaalwater zaten en besloot te gaan experimenteren met het bevoeien van zijn gronden. Dat kon omdat de Zuid-Willemsvaart ongeveer een meter hoger ligt dan de omliggende grond. De weg langs het kanaal is eigenlijk een dijk. Om die bevoeiing van zijn gronden mogelijk te maken kreeg de jonkheer toestemming om een inlaatduiker te laten leggen met wateringsrecht op het kanaal, dat is het recht om daar water van af te tappen. De bevoeiing werd echter al snel gestopt want het kanaalwater werd destijds erg verontreinigd door de Helmondse textielindustrie.

De familie Kuijpers heeft later dankbaar gebruik gemaakt van die inlaatduiker en het wateringsrecht. In 1873 kwam Cornelis Kuijpers (1828-1905), met vrouw en kinderen in Helmond wonen. Hij werd tuinman bij

de familie Wesselman op het kasteel. Een van zijn kinderen was Jan Kuijpers, die trouwde met Anna Raijmakers. Dit echtpaar vestigde zich op 2 maart 1894 op boerderij Binderen. Dat was toen nog als pachter, want de eigenaar was in die tijd het Burgerlijk Armbestuur van Stiphout. Freule Constanze, de laatste Van der Bruggen, had in 1873 die hoeve en omringende gronden aan dat bestuur nagelaten. Vanaf het jaar 1894, het jaar dat Jan zich op de boerderij vestigde zijn de namen Kuijpers en Binderen met elkaar verbonden. Eerst Jan, daarna zijn zoon Frits en nu Freek, de huidige bewoner van de boerderij. Samen al honderdtweeëntwintig jaar.

Jan zag het nut van de inlaatduiker en het wateringsrecht wel zitten en maakte daar dankbaar gebruik van door in de winter het drie hectare groot gebied 'D'n Robbert' onder water te laten lopen.



*Ijspret op de ijsbaan van Kuijpers. Deze foto dateert van 8 januari 1966.  
(Fotopersbureau Van de Meulenhof, Collectie RHCE)*

Als het wilde vriezen ontstond er dan op dat perceel een dikke laag ijs. Dat deed hij toen niet om er een ijsbaan van te maken maar hij zag handel in de verkoop van natuurijs. Dat ijs werd weggehakt en daarmee werden de plaatselijke horeca, slachthuis, slagerijen en andere middenstandzaken en ook particulieren bevoorrad. Dat was toen hard nodig want er waren in die tijd nog geen elektrische koelinstallaties.

Om te bewaren werd dat natuurijs in grote geïsoleerde tonnen en kisten gedaan. Maar dat was niets nieuws. Dat systeem was al eeuwen lang bekend. Bij kastelen had men zelfs vaak een ijskelder waarin het ijs tot ver in de lente goed bleef. Toen later de koelinstallaties op de markt kwamen om ijs te maken en om ijs te koelen, was het snel gedaan

met de mooie bijverdienste van boer Kuijpers. Maar toen ontstond bij Jan het idee om schaatsers toe te laten op het ijs en zo maakte hij van de nood een deugd. Volgens de overlevering moet dat in 1910 zijn geweest en werd de ijsbaan in de winter van 1910 op 1911 voor het eerst opengesteld. Dat is nu al meer dan een eeuw geleden. In die jaren was Kuijpers dus nog pachter van de boerderij, maar hij werd in 1921 eigenaar. In de nacht van 9 op 10 februari 1921 is de boerderij bijna helemaal afgebrand met de gehele inboedel, inclusief landbouwgereedschappen, hooi, stro, granen etc. Van het vee kon maar een deel gered worden. En alles was maar matig verzekerd. Toch kocht Jan Kuijpers dat jaar bij opbod de bouwval met alles wat daar bij hoorde van het Burgerlijk Armbestuur van Stiphout. Sindsdien is

de boerderij in het bezit van de familie Kuijpers gekomen en woont er inmiddels de vierde generatie.

De exploitatie van de door opa Jan begonnen ijsbaan is al die tijd door blijven gaan. Ieder jaar in november staat de familie Kuijpers alweer startklaar. Als de Sint komt wordt de inlaatduiker bij het kanaal opengezet en laten ze het water op het terrein komen. En ze sluiten de duiker bij de Aa zodat het water niet weg kan stromen, want de Aa ligt weer ruim een meter lager dan de ijsbaan. In drie dagen stroomt er vijftienduizend kubieke meter water op het drie hectare grote veld en staat het water vijftig cm. hoog. Een particuliere inlaatduiker is een unicum. Er zijn er maar twee in Nederland.

De vraag is wanneer ze echt met de ijsbaan moeten beginnen. Daarvoor luisteren zij naar de radio en als er enkele

dagen ijs wordt voorspeld beginnen ze. Maar dan staat er ook heel veel werk te gebeuren. Zoals in 2008. Het was al heel vroeg toen Freek Kuijpers, de huidige bewoner van de boerderij, samen met zijn broer Piet, aan dat werk begon. Eerst werd de opening van de ijsbaan aan de gemeentepolitie in Helmond gemeld, want dat schrijft de traditie voor. Maar dat is tegenwoordig al niet meer zo eenvoudig. De politiemensen die zij tegenwoordig aan de telefoon krijgen weten van niets. Van ijsbaan Binderen hebben zij nog nooit gehoord en de naam 'boer Kuijpers' zegt hun ook niets. Dat was voorheen anders. Toen waren die namen alom bekend. Vervolgens moest iedereen op de hoogte gebracht worden, en dat is ook niet altijd gemakkelijk, vooral tijdens de kerstvakantie. Vanzelfsprekend horen daar ook de burens bij. Ieder had daarna zijn eigen werk. Broer Piet was de man van de poetsploeg. Diny, de vrouw van Freek, verzorgde de



*Kuijpers scheurde met zijn tractor over het ijs, dat onder het gewicht zakte en kraakte.  
(Fotopersbureau Van de Meulenhof, Collectie RHCE)*



horeca en de vrouw van Piet zat achter de kassa. Frank, de zoon van Freek was de man van het licht en de muziek en zoon Pieter, die 's avonds en in het weekend aanwezig was, kookte het eten voor alle medewerkers en liep net als de andere mannen bij toerbeurt rond voor het houden van toezicht en hulpverlening. Zij verleenden hulp bij kleine ongelukjes en hielpen de schaatsers bij al die zaken waarbij enige hulp nodig was.

Het meeste werk zat in de kassa en de friteswagen. Die moesten bedrijfsklaar worden gemaakt. Dat deden de dames, Diny en haar nichtje Hannie. De friteswagen is naar eigen ideeën gebouwd en als die lang ongebruikt heeft gestaan kost het veel werk om hem weer helemaal tip top in orde te krijgen. De lampen moesten op de ijsbaan worden aangebracht. Ouderwetse sfeermakers van 300 watt die allemaal daar boven in die hoge masten bevestigd moesten worden. Frank ging met de tractor naar de ijsbaan om de verlichting in orde te maken. Er zijn elf lichtmasten en daarnaast ook nog negen masten richting de boerderij, waar de stroom vandaan komt. De kabel heeft een lengte van twaalfhonderd meter en overbrugt een afstand van vierhonderdvijftig meter. In 1910 was er nog geen verlichting op de ijsbaan. Die kwam pas in 1944 na Operatie Market Garden toen heel veel geallieerde militairen hier de winter doorbrachten en gebruik maakten van de ijsbaan.

Terwijl de familie Kuijpers hard aan het werk was, trokken wedstrijdschaatsers al hun eerste baantjes, nu het ijs nog glad was. Het vervelende is dat al dit werk pas kan worden gedaan terwijl de ijsbaan

open is. Het was al snel druk en de pers is altijd aanwezig. Dat komt omdat het heel interessant was. Een particuliere ijsbaan waarbij alles door één familie wordt geregeld, en nu was de vierde generatie al in touw. Vervolgens moest de entree in orde worden gemaakt. De kassa, waar ook verbandspullen lagen en een brancard stond, werd met de tractor opgehaald en bij de ingang geplaatst. Die kassa is een afgedankte schaftkeet van Kuijpers Installatie BV. Die Kuijpers is overigens geen familie. Het plaatsen van de kassa was precisiewerk. Er moest één zijde worden afgesloten zodat je maar langs één kant het terrein op kunt en dat is langs de kassa, om daar de entree te betalen. Dat was twee euro per persoon en 's avonds twee euro vijftig en voor begeleiders was de toegang vrij.

De ijsbaan was van 13.00 tot 22.00 uur geopend. Niet dat het secure plaatsen van de kassa helemaal afdoende was want Nederlanders maken er een sport van om gratis op het terrein te komen. Maar ja, zei Piet, dat hoort erbij, voor hen is het sport en voor ons sensatie. We maken er ons niet zo druk om. Vóór de kassa open kon moest er ook nog een afrastering worden gemaakt voor het kanaalwater dat nog niet bevroren was. Er moest behalve de hoofdingang ook een dienstingang komen, voor de friteswagen en eventuele calamiteiten. Diny, was ondertussen druk bezig met het in orde maken van de friteswagen en het doen van de nodige inkopen. Er moest niet alleen frites zijn maar ook warme chocolademelk en allerlei snacks. Er moesten banken gemaakt worden om te zitten en de schaatsen onder te doen. Die banken werden gemaakt van bielzen en bijna niet te tillen lange planken.



*Freek Kuijpers bij zijn zojuist onder water gezette ijsbaan op Binderen. (Foto internet)*

Er moesten ook afzettingen worden aangebracht voor de veiligheid van de schaatsers. Wat een werk allemaal. En neem nu het gras. Freek en Frank maaien het gebied enkele keren per jaar. In de zomer moet er gehooïd worden. Onder het ijs wordt het namelijk warm en in de winter groeit het gras daar wel twee decimeter. Immers als je het gras afdekt en de wind en de kou er niet bij kunnen, dan gaat het groeien. In de herfst wordt het gras zo kort gemaaid dat het een kwestie is van millimeterwerk.

Ze houden aan dat maaien gemiddeld zo'n duizend balen hooi over. Dat hooi wordt verkocht of het wordt gebruikt voor de paarden. Na de derde schaatsdag moest het echte werk pas beginnen. Het onderhoud van de baan. Scheuren dicht, vastgevroren ijsblokken verwijderen, sneeuw ruimen en de overal rondslingerende rommel opruimen. Het is eigenlijk ten hemel schreiend om te zien hoeveel rotzooi de mensen achterlaten.

Het sneeuwruimen gebeurde met de tractor en dat was voor Freek en zijn zoon geen straf. Zo kon het aangename met het nuttige worden verenigd. Vader en zoon scheurden met hun tractor over de baan, over het ijs dat onder dit gewicht een beetje zakte en kraakte. Maar dat geeft niet, zei Piet, want dat gebeurt altijd als het ijs maar een centimeter of zeven dik is. Het kraakt ook als het ijs twintig centimeter dik is, maar dan kan het geen kwaad. Ijsbaan Binderen is een van de weinige natuurbanen die echt zuiver gehouden worden. Wat dat betreft vertrouwen de echte schaatsliefhebbers op de familie Kuijpers en zij hopen dat nog lang en vaak te kunnen doen.

**Bronnen:**

- Gewòn Durgòn, Ijsbaan Binderen,
- Brabants Heem 22, Binderen en haar Helmondse Boerderijen,
- Regionaal Historisch Centrum Eindhoven,
- Brabants Heem 17, Arbeiderswoningen aan de Kanaaldijk.



# Dierdonk 650 jaar

door Wim Boelhouwers

Dierdonk behoorde tot de annexatie door Helmond in 1967, tot het rechtspraakgebied van Bakel. Bakel kent een zeer lange geschiedenis. De oudste schriftelijke vermelding stamt uit het jaar 714, als er door de Frankische hofmeier Pippijn II in diens woning in Bakel (Bagoloso in die tijd) een oorkonde wordt opgemaakt over een schenking van een Abdij te Susteren. Een latere oorkonde uit 721 spreekt over de bezittingen van de Frankische edelman Herelaef III wiens moeders erfdeel te Bakel (Baclaos) door Herelaef III in dat jaar aan Willibrordus werd geschonken. Dit bestond uit een kerk te Bakel en een aantal hoeven en waterlaten te Bakel en Deurne. Deze goederen kwamen door toedoen van Willibrordus in het bezit van de Abdij van Echternach, te Luxemburg, welke tot 1795 invloed zou blijven houden.

De oudste vermelding van Dierdonk vinden we, merkwaardig genoeg, in het archief van het Kapittel van Oirschot. Dit archief is in beheer bij het Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch. In dit archief bevindt zich een schepenbrief opgemaakt door de schepenen van Helmond. In de brief verklaren de schepenen Jan Orssen en Henric Batenssoen voor de volledige schepenbank, dat voor hen is verschenen ridder Jan van Hoysscot die een jaarlijkse cijns uit het goed Ter Diersdonk overgeeft aan zijn dochters Jutte en Agnes. Beide dochters hebben

deze vervolgens overgedragen aan Jan van Amstel. De schepenbrief is gedateerd Sinte Remeijdsdach (1 oktober) 1366. Op grond hiervan kunnen we stellen dat Dierdonk op 1 oktober 2016 650 jaar bestaat. Jan van Hoysscot, ook wel Jan van Hoesscot genoemd, was woonachtig op het goed Ten Hoesscot in Mierlo-Hout. Zijn naam is hiervan afgeleid. In de Mierlo-Houtse wijk De Akkers herinnert nog een straatnaam aan deze hoeve.

De hoeve Dierdonk was van oorsprong een versterkte hoeve. In de archeologie wordt zo'n hoeve een 'moated site' genoemd.

De hoeve lag ver van de bewoonde wereld en moest daarom verdedigbaar zijn. De voornaamste taak was het ontginnen van het buitengebied. De versterking van Dierdonk bestond voornamelijk uit omgrachting. Het goed Dierdonk is leengoed van de heren van Gemert. Ook blijkt uit de cijnsboeken van de Heer van Helmond dat Dierdonk cijnsplichtig is aan de Heer van Helmond. In het leenregister van de Commanderie van Gemert vinden we op 24 juni 1387

opgetekend dat Gerard van Amstel leenman is van het goed Dierdonk. Deze Gerard is een kleinzoon van de door Joost van den Vondel beroemd geworden Gijsbrecht van Aemstel. Na de dood van Gerard gaat het goed in bezit over naar zijn zoon Jan van Amstel.

In de schepenprotocollen van de stad 's-Hertogenbosch dd 24-7-1412 lezen we dat Jan van Amstel, zoon van wijlen Gerit van Amstel verkoopt aan Jan Stockelman



*Inmiddels gesloopte boerderij op Dierdonk in 1989. (foto G.P. van Berlo)*

*Boerderij verbouwd tot stal op Dierdonk. (foto Monumenten werkgroep Helmond)*



de hofstad Diersdonc in de parochie Bakel met alle huizen daarop staande en met alle toebehooren. De hofstad was vroeger van de genoemde Gerit van Amstel en is een leengoed van de Heren van Gemert. Op 26 mei 1440 wordt het goed Dierdonk gekocht door Jordan van der Schaut. Dit wordt bevestigd door een inschrijving in het Leenregister van de Commanderie van Gemert: *“Item Joirden van der Schaut is man van den guede op die Diersdonck gelijc als Gerit van Amstel dair in bestarff”*. Jan Mathijssen de Bercker, wonende in Helmond, een latere eigenaar van Dierdonk verzoekt omstreeks 1600 aan de Landscommandeur van Oudenbiezen te mogen beschikken over zijn goed ‘De Diersdonk’ te Bakel, dat een leen is van de Duitse Orde. Hij wil over zijn nalatenschap vrij beslissen in zijn testament.

Een Helmondse schepenakte van 1664 geeft ons meer inzicht in de omvang van het goed. De stadssecretaris Geerloff Suyckers verkoopt in opdracht van de toenmalige eigenaar, de kinderen van wijlen Jan ende Cornelis de Bercker, *“een schone hoeve”*. De koop bevat onder meer: *“seecker huijs, schuijz, schop, hoff, ende aengelach, groot ontrent in teullant achtien Loopensaten. Wesende thiende vrij. Mitsgaders de weij en hooij landen gemeenlijck genaempt De Dierdonck sijnde Leenroerich aen de Commandeurij van Gemert soo ende gelijck Hendrick Jans die in gebruijck is hebbende met alle beneficien gerechticheden ende servitenijten (=erfdienstbaarheid)”*. Het goed wordt op 26 maart 1664 gekocht door Matthijs de Bercker.

Het register van lenen van 1785 van de Komanderij deelt ons mee: *“Item houdt ten leene den eerwaarden heer Reinier Biedijck*



*woonagtig tot Megen zekere hoeve genaamt Dierdonck gelegen onder de jurisdictie van Bakel laatstelijk verheven den 16 july 1768 betaalende voor verheff als boven.”*

De juiste omvang van Dierdonk vinden we in de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT) van 1832. In de eerste kadastrergegevens van dit gebied is Dierdonk in kaart gebracht. Zowel huis als landerijen worden onder een eigen kadasternummer vermeld. De OAT vermeldt als eigenaar van het totale goed het kind van Anthonie van Dijk, landbouwer te Lierop. Het goed bestaat uit: *“huis en schuur, een tweede schuur, moestuin, één perceel bouwland en negen percelen weiland.”* De situatie verandert gedurende een eeuw lang nauwelijks. Een notariële akte van notaris van Alphen van 1 mei 1916 vermeldt o.m. als koop: *“Huis ‘De Dierdonk’ met stal,*

*schuur, schop, erf, tuin, bouwland, weiland, weg en opgaande boomen, kadaster sectie I nummers 144, 145, 146, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159 en 310 samen groot tien hectaren negenenzestig aren vierennegentig centiairen.”* De kadasternummers zijn nog dezelfde als in 1832. De grote verandering vindt plaats als Dierdonk na de annexatie bij Helmond wordt gevoegd en woongebied als bestemming krijgt. Toch duurde het nog tot de jaren negentig van de vorige eeuw voor de eerste schop de grond in ging. En nu op de 650-ste verjaardag van Dierdonk is een nieuwe, prachtige wijk vrijwel voltooid.

#### Bronnen:

- Websites van: BHIC, RHCe, Heemkundekring De Kommanderie Gemert,
- Driek Smits, De kroniek van Driek,
- Pierre van de Meulenhof, DocuBakel en BoekBakel,
- Th. A. A. M van Amstel, De Heren van Amstel 1105-1378.

*De Dierdonk, kadaster sectie I nummers 144, 145, 146, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159 en 310 samen groot tien hectaren negenenzestig aren vierennegentig centiairen.*

# Het Eindhovens Kanaal

door Martin Geerts

Zuidoost Brabant was in de 18<sup>de</sup> en 19<sup>de</sup> eeuw een weinig florissante uithoek van Nederland. Het gebied was arm en slecht ontsloten. We hadden hier alleen maar zandwegen. Deze regio was bij wijze van spreken het einde van de bewoonde wereld. Achter Helmond begon de Peel. Een slecht toegankelijk en onvruchtbaar gebied. Om de grond vruchtbaar te maken waren karrenvrachten mest nodig en die konden bij gebrek aan goede landwegen alleen goedkoop over water aangevoerd worden. Over kleine riviertjes.

Maar er bleek een betere toekomst te gloren, want koning Willem I had, toen hij tijdens de Franse overheersing nog in Engeland verbleef, het nut van handelsverkeer over water gezien. De binnenvaart in Engeland werd namelijk gebruikt als transportader bij de opkomst van de industrie. Zoiets zou in Nederland ook moeten kunnen. In de kustprovincies was er dan wel een heel net van waterwegen, maar in hier was er alleen scheepvaart mogelijk met kleine scheepjes op kleine riviertjes zoals de Aa en de Dommel. En zo ontstond het idee voor het graven van een kanaal dat 's-Hertogenbosch met Maastricht zou verbinden. Het werd gerealiseerd tussen 1822 en 1826. De bedoeling van dit kanaal was niet om deze streek te ontsluiten maar om de belangrijke handelsstad Luik, dat toen nog bij het koninkrijk der Nederlanden

behoorde, en Maastricht te verbinden met de waterwegen in de noordelijke Nederlanden.

In onze regio moest bij de aanleg een keuze worden gemaakt. Moest dat kanaal langs de Aa lopen of langs de Dommel. Het kostenaspect gaf bij die keuze de doorslag. Het Dommelgebied was dichter bevolkt en het aanpalende land werd daar dan ook intensiever gebruikt, zodat de onteigeningskosten langs de Dommel een stuk hoger lagen dan in het gebied van de Aa. Zodoende kwam het kanaal door Helmond lopen en werd de Peel ontsloten. Dat had een grote invloed op de economische ontwikkeling van onze streek en vooral voor de ontwikkeling van Helmond, Den Bosch en Veghel. Speciaal in Helmond werd door de komst van het kanaal de industrialisatie sterk gesti-

muleerd en de trek van arbeidskrachten van het platteland naar de stad nam een aanvang.

De raad van Eindhoven begreep dat een goede infrastructuur een must was voor de welvaart van de stad en haar inwoners en bij gebrek aan behoorlijke wegverbindingen was aansluiting op een kanaal daarom heel belangrijk. De gemeente die met betrekking tot de Zuid-Willemsvaart achter het net had gevestigd, liet het er niet bij zitten en ontwikkelde plannen om zelf een kanaal te graven, het Eindhovens kanaal. Dat zou ten zuiden van Helmond aan moeten sluiten op de Zuid-Willemsvaart. In 1829 werd een verzoekschrift ingediend bij de koning, maar die nam zelf geen beslissing. Er kwam geen schot in de zaak en na overleg met de provincie werd toen, in verband met de kosten, maar gekozen voor een

wegverbinding Eindhoven-Helmond. Maar ook die heeft nog zo'n dertig jaar op zich laten wachten. Door de Belgische opstand namelijk, die zich in 1830 aandiende, veranderde de toestand hier totaal en had men de handen vol aan andere zaken.

Maar Eindhoven hield vol en drong in 1839 weer aan op de aanleg van een kanaal naar Helmond. De plannen daarvoor kwamen rond, maar daar kwam Helmond weer op tegen want die ijverde voor een straatweg tussen Helmond en Eindhoven. Toen kreeg Eindhoven er genoeg van. Het was een tijd van economische teruggang en werkloosheid en Eindhoven zat dringend verlegen om een goedkope verbinding te water. De stad besloot uiteindelijk het kanaal zelf te gaan graven, zonder een beroep te doen op overheids gelden.



Oudvensebrug over het Eindhovens kanaal tussen Mierlo en Brandevoort. (foto: Chris Peel)





*De brug bij de Keersluis was de eerste brug gezien vanaf de Zuid-Willemsvaart. Ze was jarenlang een obstakel voor het verkeer op de Kanaaldijk. In 1984 kwam daaraan een einde. (foto met dank aan Heemkundekring Myerle)*

Hierdoor is het kanaal eigendom van de gemeente Eindhoven geworden en dat is het nog steeds. Om aan de nodige middelen voor dit project te komen werd door de gemeente een obligatielening uitgeschreven waarop voornamelijk Eindhovense ingezetenen intekenden.

In 1844 werd begonnen met de voorbereiding van de plannen. Maar om die uit te voeren was de medewerking van de gemeenten Geldrop en Mierlo nodig. Vooral de gemeente Mierlo maakte het lastig en ging op de rem staan bij al het Eindhovense enthousiasme. Maar uiteindelijk staakte de gemeente Mierlo haar verzet, na het dreigement dat het instrument van de onteigening toegepast zou worden als de gemeentegronden niet tegen de afgesproken prijs zouden worden overgedragen. Op 4 juli 1845 kreeg

Eindhoven de ministeriële goedkeuring en twee maanden later vond de aanbesteding plaats en werd er begonnen met de 13,9 km. lange waterweg, die feitelijk een zijtak is van de Zuid-Willemsvaart. Er werden volgens het bestek acht bruggen over het kanaal gepland, houten bruggen, die in de loop van 170 jaar regelmatig zijn vervangen. Zo is onder andere de oorspronkelijke Melkkoesche brug in Mierlo vervangen door de Betonnenbrug in de Geldropseweg.

Dergelijke grote werken verlopen nooit zonder de nodige problemen. De aanleg was echter geen probleem. Er waren vijfhonderd arbeiders nodig maar die waren snel gevonden want er waren in de regio genoeg mensen die geen of onvoldoende werk hadden. Kleine problemen waren de beekjes de Goorloop

en de Luchensche loop en het riviertje de Dommel. Die lagen in de weg. Daar waren twee kleine en een grote duiker voor nodig om ze onder het kanaal door te laten lopen. Een groter probleem was het feit dat er amok ontstond onder de kanaalwerkers die een hoger loon eisten. Ze waren boos omdat ze met hard werken niet meer konden verdienen dan 30 cent per dag. Dat was te weinig om van te kunnen leven en je kon er al helemaal geen gezin van onderhouden. Maar hun protesten hadden geen resultaat, ze kregen geen cent meer. Dat leidde steeds weer opnieuw tot ongeregeldeheden onder de werklui, zeker omdat het eten door de schaarste steeds duurder werd. Ondanks deze problemen kon het kanaal op 28 oktober 1846 feestelijk in gebruik worden genomen. De gemeenteraad van Eindhoven, dat toen nog geen 3000 inwoners telde, vertrok 's morgens om 8 uur, vergezeld van een harmonie, per trekschuit naar de keersluis aan de Zuid-Willemsvaart, waar de officiële opening van het kanaal plaatsvond.

Spoedig was er een geregelde, maar tot aan de Eerste Wereldoorlog maar beperkte beurtvaart. Die ging vanaf de Eindhovense haven, die op Stratums grondgebied lag, naar Rotterdam en Amsterdam. Vooral zware vrachten werden over het kanaal getransporteerd, zoals machines, bouwmaterialen, turf, steenkool en hout. De mensen die langs het kanaal woonden zagen het karakter van de scheepvaart met de tijden veranderen. Eerst was er nog het zeilschip en de trekschuit en naderhand kwamen de gemechaniseerde schepen. In 1862 kwam het eerste stoomschip, maar die soort schepen zorgden ervoor dat de onderhoudskosten aan het kanaal sterk opliepen, want die pleegden een aanslag op de oevers en maakten het kanaal steeds ondieper. Financieel was het kanaal dan ook geen succes. Eind 19<sup>de</sup> eeuw was er nog een restschuld van 69.000 gulden.

De gemeente Eindhoven ging er van uit dat het kanaal zichzelf moest



*De restanten van de oude trambrug over het Eindhovens Kanaal zijn nog steeds aanwezig. De tramlijn liep van Helmond naar Geldrop en bestond van 1906 tot 1935. (foto: Marinus van den Elsen)*



Oude spelling op de Betonnenbrug van de Geldropseweg (foto Marinus van den Elsen)

bedruipen; aan onderhoud werd niet meer besteed dan er aan toegelden (van de Zuid-Willemsvaart) en kanaalrechten binnen kwam. De inkomsten uit het riet, visrechten en de verkoop van bomen waren ook echt niet voldoende om tot een sluitende exploitatie te komen en het kanaal moest van meet af aan concurreren met andere vormen van vervoer, zoals het vrachtverkeer per spoor, tramwegen en autowegen. In de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog kende het Eindhovens kanaal nog een bloeitijd. Begin jaren twintig kwamen er zo'n duizend schepen per jaar door en tussen 1929 en 1934 werd het flink opgeknapt en geschikt gemaakt voor grotere schepen.

De oorlogsschade van de Tweede Wereldoorlog was groot en het scheepvaartverkeer herstelde zich maar moeizaam. Pas in 1958 werd het topjaar 1928 weer geëvenaard. Vlak bij het gemaal Mierlo, waar de oorspronkelijke Goorloop het kanaal

kruist, zijn aan de beide kanaaloevers zwakke plekken zichtbaar die door damwanden versterkt moesten worden. Deze zwakke plekken zijn mede de reden waarom de gemeente Eindhoven op 24 mei 1971 het raadsbesluit nam waarin werd bepaald dat het kanaal niet meer bevaren mag worden. Het kanaal werd in 1974 daadwerkelijk voor de scheepvaart gesloten hoewel er zo af en toe nog wel eens een boot door komt. Het kanaal is dus nog altijd eigendom van de gemeente Eindhoven en de plannen om het kanaal te dempen en er een snelweg overheen aan te leggen zijn gelukkig niet doorgegaan of doorgezet.

**Bronnen:**

- Heemskroniek jrg. 8, nr. 1, blz. 11, Dr. J.S. van Wieringen
- Heemkundekring Myerle
- Opt Hout, Theo Meulendijks en Jan Vogels.



# Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK  
ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.  
BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS  
COENEN

DRIESSEN VERF EN INTERIEUR

DRUKKERIJ VAN STIPHOUT

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF

IL BORGO HUIS MET DE LUTS

KAPSALON ARNO OBERENDORFF

KUIJPERS INSTALLATIES

LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT

MAREIN ORGANIZING

MOSMAN AUTOSCHADE

NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS

PIET ANDRIESSEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL

RABOBANK

VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

WIJNHUIS HELMOND

VAN DER VELDEN RE-INTEGRATIE

VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG

